Ο εφιάλτης του Σωκράτη (Maryanne Wolf)

Categories : ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Date : 9 Ιανουαρίου, 2008

Καθώς οι γονείς επενδύουν σε καινούργιο εκπαιδευτικό λογισμικό και οι δάσκαλοι σκέφτονται πώς να συνδυάσουν το Ιντερνετ με προγράμματα μαθημάτων για τη νέα σχολική χρονιά, είναι μια κατάλληλη στιγμή να κάνουμε μερικές σκέψεις για τον μεταβαλλόμενο κόσμο μέσα στον οποίο μορφώνονται τα παιδιά μας. Είναι ένας ψηφιακός κόσμος, όπου τα ηλεκτρονικά σημειωματάρια αντικαθιστούν τα τετράδια, ενώ οι ιστοσελίδες, τα μπλογκ και τα e–mail διαμορφώνουν τον τρόπο που διαβάζουμε και επικοινωνούμε. Γονείς, δάσκαλοι και επιστήμονες έχουν αρχίσει να αναρωτιούνται με ποιον τρόπο η βύθισή μας σ’ αυτόν τον ολοένα και πιο ψηφιακό κόσμο θα επηρεάσει τη σχέση της νέας γενιάς με το διάβασμα, τη μάθηση και την ίδια τη γνώση.

Ως γνωσιακή νευρολόγος και ερευνήτρια της ανάγνωσης, με απασχολεί πολύ η περιπέτεια του διαβάσματος μέσα σε αυτή την τεχνολογικά τόσο πλούσια κοινωνία. Η ικανότητα ανάγνωσης και γραφής είναι τόσο συνυφασμένη με τη ζωή μας, που συχνά αδυνατούμε να καταλάβουμε ότι η πράξη της ανάγνωσης είναι ένα αληθινό θαύμα.

Στη διάρκεια των τελευταίων 5.000 χρόνων, η κατάκτηση της ικανότητας για ανάγνωση μετέβαλε το νευρικό κύκλωμα του εγκεφάλου και τη διανοητική εξέλιξη του είδους. Σήμερα, ωστόσο, ο αναγιγνώσκων εγκέφαλος τίθεται βαθμιαία σε κίνδυνο, αντιμετωπίζοντας τις απρόβλεπτες συνέπειες της μετάβασης σε μια ψηφιακή εποχή που επηρεάζει όλες τις πλευρές της ζωής μας, ανάμεσά τους και τη διανοητική ανάπτυξη του κάθε καινούργιου αναγνώστη. Τρεις απρόσμενες πηγές μπορούν να μας βοηθήσουν να πραγματευτούμε την ιστορική μετάβαση που αντιμετωπίζουμε καθώς κινούμαστε από μια επικρατούσα μορφή επικοινωνίας σε μιαν άλλη: ο Σωκράτης, η σύγχρονη γνωσιακή νευρολογία και ο Προυστ.

Διορατικά επιχειρήματα

Εχοντας βρεθεί κι εκείνος ανάμεσα σε δύο τρόπους επικοινωνίας, την προφορική και τη γραπτή, ο Σωκράτης είχε εκφράσει κάποιες επιφυλάξεις όσον αφορά τη γραφή και την ανάγνωση. Τα επιχειρήματά του φαίνονται τόσο διορατικά σήμερα όσο μάταια ήταν τότε.

Στον πυρήνα της επιχειρηματολογίας του Σωκράτη ήταν η ανησυχία του για τους νέους. Πίστευε ότι η φαινομενική μονιμότητα του γραπτού λόγου θα τους παρέσυρε να πιστέψουν ότι είχαν φτάσει στην καρδιά της γνώσης, αντί σε μια απλή αποκωδικοποίηση. Για τον Σωκράτη, μόνο η κοπιώδης διαδικασία της έρευνας, της ανάλυσης και τελικά της εσωτερίκευσης της γνώσης μπορούσε να δώσει τη δυνατότητα στους νέους να αναπτύξουν μια διά βίου ικανότητα σκέψης, που θα τους οδηγούσε τελικά στη σοφία, την αρετή και τη «φιλία με τον θεό».

Πόσα παιδιά σήμερα δεν γίνονται ο εφιάλτης του Σωκράτη, αποκωδικοποιητές πληροφοριών οι οποίοι δεν έχουν ούτε τον χρόνο ούτε το κίνητρο να σκεφτούν πέρα ή έξω από το ψηφιακό τους σύμπαν; Υπάρχει, άραγε, ο κίνδυνος να συνηθίσουν τόσο πολύ στην άμεση πρόσβαση στην πληροφορία που εμφανίζεται στην οθόνη του υπολογιστή τους, ώστε να μην ερευνούν πέρα από τη δεδομένη πληροφορία, στα βαθύτερα στρώματα της φαντασίας και της γνώσης που μας οδήγησαν σ’ αυτό το στάδιο της ανθρώπινης σκέψης; Ή μήπως οι νέες απαιτήσεις των τεχνολογιών της πληροφορίας να συλλέγουν, να αξιολογούν και να ενσωματώνουν τεράστιες ποσότητες πληροφοριών θα βοηθήσουν να αναπτύξουμε εξίσου πολλές, αν και όχι πιο αξιόλογες, δεξιότητες που θα βελτιώσουν τις ανθρώπινες διανοητικές ικανότητες, την ποιότητα ζωής και τη συλλογική σοφία του ανθρώπινου είδους; Παραδόξως, υπάρχει πολύ λίγη έρευνα που να ανταποκρίνεται άμεσα σε αυτά τα ερωτήματα, αλλά οι γνώσεις που έχουμε από τη νευροψυχιατρική για το πώς ο εγκέφαλος μαθαίνει να διαβάζει και πώς μαθαίνει να σκέφτεται γι’ αυτά που διαβάζει, μπορούν να βοηθήσουν στην προσπάθειά μας.

Ο εγκέφαλος των αναγνωστών

Γνωρίζουμε, π.χ., ότι κανένα ανθρώπινο πλάσμα δεν γεννιέται γνωρίζοντας να διαβάζει. Μπορούμε να μάθουμε να διαβάζουμε μόνο επειδή το μυαλό μας έχει την πρωτεϊκή ικανότητα να αναδιατάσσεται ώστε να μαθαίνει κάτι καινούργιο. Χρησιμοποιώντας τεχνικές απεικόνισης για να ερευνήσουμε τον εγκέφαλο αρχάριων αναγνωστών, μπορούμε να παρατηρήσουμε πώς ένα νέο δίκτυο νευρώνων αναπτύσσεται με βάση την αρχική δομή του. Στη διαδικασία αυτή, ο εγκέφαλος μεταβάλλεται με τρόπους που μόλις αρχίζουμε τώρα να κατανοούμε πλήρως. Ειδικότερα, στον εγκέφαλο του έμπειρου αναγνώστη τα πρώτα χιλιοστά δευτερολέπτου της αποκωδικοποίησης διανύονται σχεδόν τελείως αυτόματα μέσα σε αυτό το κύκλωμα. Αυτός ο αυτοματισμός είναι που μας προσφέρει τα πολύτιμα χιλιοστά δευτερολέπτου που χρειαζόμαστε για να πάμε πέρα από το αποκωδικοποιούμενο κείμενο και να κάνουμε δικές μας σκέψεις – κάτι που αποτελεί την καρδιά της αναγνωστικής διαδικασίας.

Κανένας ίσως δεν μίλησε τόσο εύγλωττα για τον αληθινό σκοπό της ανάγνωσης όσο ο Γάλλος μυθιστοριογράφος Μαρσέλ Προυστ, ο οποίος έγραψε: «Εκεί όπου τελειώνει

η δική τους σοφία (των συγγραφέων), ξεκινάει η δική μας». Το να προχωράς πέρα από το κείμενο σε νέες σκέψεις είναι μια εξελικτική, επίκτητη προσέγγιση προς τη γνώση. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, θα έπρεπε να υπάρχει μια εξελικτική προοπτική στη μετάβασή μας προς την ψηφιακή κουλτούρα. Τα παιδιά μας, που ήδη κινούνται σβέλτα ανάμεσα σε διαφορετικούς τύπους κειμένων, έχουν ανάγκη να αναπτύξουν πλήρως τις αναγνωστικές ικανότητες του εγκεφάλου τους προτού βυθιστούν στον ψηφιακό κόσμο. Η νευρολογία μάς δείχνει το εκπληκτικό θαύμα του εγκεφάλου, που έχει αποκτήσει τη δεξιότητα της ανάγνωσης και που χρησιμοποιεί περιοχές και στους τέσσερις λοβούς, και στα δύο ημισφαίρια, για να κατανοήσει δύσκολα κείμενα, κάνοντας παράλληλα νέες σκέψεις που προχωρούν πέρα από το κείμενο. Τα παιδιά χρειάζεται να έχουν χρόνο αλλά και κίνητρο για να σκέφτονται από μόνα τους, να αναπτύξουν έναν έμπειρο στην ανάγνωση εγκέφαλο, προτού ο ψηφιακός τρόπος κυριαρχήσει στο διάβασμά τους. Η αμεσότητα και ο όγκος των πληροφοριών δεν πρέπει να συγχέεται με την αληθινή γνώση. Ως τεχνολογικός οραματιστής, ο Εντουαρντ Τένερ προειδοποίησε: «Θα ήταν κρίμα, η ίδια διάνοια που παρήγαγε την ψηφιακή επανάσταση να καταστραφεί από αυτήν». Ο Σωκράτης, ο Προυστ και οι εικόνες του έμπειρου στην ανάγνωση εγκεφάλου μάς βοηθούν να σκεφτούμε καλύτερα τις επιλογές που διαθέτουμε καθώς η νέα γενιά κινείται προς τη νέα μεγάλη εποχή της διανοητικής μας εξέλιξης.

* Η κ. Μάριαν Γουλφ είναι καθηγήτρια στο τμήμα Παιδικής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Ταφτ, όπου είναι επίσης διευθύντρια στο Κέντρο Ερευνας για την Ανάγνωση και τη Γλώσσα. Είναι συγγραφέας του βιβλίου «Proust and the Squid: The Story and Science of the Reading Brain».

(Πηγή: "Καθημερινή" 23/9/2007)